

haszid történeteket egyszerre teremtve magának hagyományt és életteljes eredeti alkotást. *A Rabbi cipője* rövid, csattanó nélküli történetekben bontja ki az élet legfontosabb erkölcsi értékeit, olyanokat, mint a szeretet, a megbocsátás, az emberi méltóság, az élet tisztelete és becsülése stb. A történetek apropója nem irodalmi, de kiváló prózastílusú esszéíróink élvonalába helyezi a szerzőt. Nagy eredmény lenne, ha Hankiss Ágnes történetmondása gyökeret verne a magyar irodalomban.

PISZÁR Ágnes

SZÍNHÁZ

WOYZECK

Számomra két kulcsmondata van az újvidéki előadásnak.

Az egyik: „úgy rohángal itt a világban, mintegy nyitott borotva, az ember megvágja vele magát”.

A másik: „Mint egy véres penge.”

Az elsőt A kapitány mondja, a másodikat Woyzeck, mintegy folytatva Marie megjegyzését: „Milyen vörösén kel a hold.”

A Kapitányt, aki valójában a közhelyek bajnoka, de a meggondoltság, a megfontoltság szobraként tetszeleg, élvez abban, hogy szüntelenül saját határtalan józanságát bizonyítja, idegesíti a túlhajszolt tisztiszolga sietős kapkodása, a szegény ördög ideges elvezettsége, nyúzott üzöttsége, hajszoltsága. Mint leprásra, úgy tekint Woyzeckra, s ezért mintegy figyelmeztetésül is mondja neki, hogy olyan, mint a nyitott borotva – közveszélyes, könnyen bajt okozhat. Ha másként nem, azzal, hogy megfertőzi a többieket, s akkor hogyan válósulhat meg a nyugodt emberek békés, zavartalan tenyészeté.

Marie pedig Woyzeck szeretője, gyereket vár tőle, de – mert hűtlenkedik a daliás kinézetű, öntelt, kőfic Ezreddobossal – végül Woyzeck megöli. A vörös hold említése mintegy – rossz – előjele a bekövetkező gyilkosságnak.

Mindketten, a Kapitány is, Marie is, Woyzeck szenvedéseinek, keserűségének okozói.

A Kapitány egyszerre jelképezi a végtelenül ártatlan, már-már balekre emlékeztető jöhíszenu, becsületes Woyzeck számára a fizikai szenvedést és a lelki tortúrát. Korlátolt, s ostobaságokat fecseg, állatként dolgoztatja Woyzecket, s közben arról szónokol, hogy mértékletesen kell élni, és még meg is alázza, a padlót súroló tisztiszolga elé vizez, mossa fel az ő piszkát is.

Woyzeck számára a legkifejezettebben a kapitány jelképezi a környezet, az ő körül-

Újvidéki Színház – Georg Büchner: *Woyzeck*. Ford.: Thurzó Gábor. Rendező: Tompa Gábor. Díszlet és jelmez: Titu Ciupe. Színészek: Bicskei István (Woyzeck), Faragó Edit (Marie), Fischer Károly (A kapitány), Páthy Mátyas (Doktor), Törköly Levente (Ezreddobos), valamint Simon Mihály, László Sándor, N. Kiss Júlia, Szilágyi Nándor, Bicskei Elizabetta, Banka János, Giricz Attila, Tóth Loon, Szóke Zoltán, Brücker István és Szántó Valéria.

vevő világ embertelenségét, amelyet kiegészít a Doktor meg az Ezreddobos pimaszsága. Kiszolgáltatottságának ók az okozói és a bizonyítékai.

Marie viszont az érzelmi csalódás kiváltója.

Logikus, hogy amikor Woyzeckben összeáll a kettős kiábrándulás képe, így fakad ki: „Szép időnk van, kapitány úr. Tessék csak nézni, milyen szép, szilárd szürke az ég; az embernek kedve támad rá, hogy belevágjon egy kampósszöveget, és rákösse magát...”

Nem öröm tehát Woyzeck számára az élet, ennek ellenére nem olyan véget remélt s érdemelt, ami az előadásban bekövetkezik. A záróképben Woyzecket megöli a tömeg. Ez a befejezés azonban előbb tekinthető kollektív bűnnek, mint a gyilkost ért jogos igazságszolgáltatásnak. A félkörben felálló szereplők, miután a tisztiszolga megvallja tettét, beismeri, mitől véres a keze, mintegy vezényszóra szorosán mellélépnek, közrefogják s végeznek vele. Woyzeck gyilkolt, s kétségtelenül büntetést érdemel.

De ilyet, s így?!

A szereplők úgy viselkednek, mint a meggondolatlan tömeg. Ilyenek lennének? Az előadás szerint – sajnos – igen. Ugyanis kétségtelen, hogy mi fogjuk közre s öljük meg Woyzecket, ami abból is látszik, hogy az őt félkörben közrefogó szereplők nekünk, a nézőtérrel háttal állnak, mintha a széksorokból léptek volna fel a színpadra, mintha közülünk lennének, mintha mi lennénk: egy orvos, egy tiszt, egy barát, egy kocsmáros, egy szomszédasszony, egy árus...

Így kötődik a színház előcsarnokában „színre vitt” előjáték és az előadás zárójelenete Tompa Gábor rendezésében.

Az előcsarnokban középen egy üvegketrecben látható Woyzeck, akit mint holmi ritkaságot, csodabogarat mindenki szemügyre vehet, kedvére megbámulhat. S tesszük is, kíváncsian meg közömbösen, ám semmiképpen sem olyan együttérző részvétellel, ahogy a bolondinbge bújtatott, nyúzott arcú, fáradt testű, fájdalmasan csillogó tekintetű férfi teszi – Szilágyi Nándor emlékezetes, félelmetes és szánandó figurát formál belőle –, aki Woyzeck kitaszítotttságában, kiszolgáltatottságában – ezt sugalja Titi Ciupe börtönt idéző színpadképe – önmagára ismer, saját magát látja Woyzeckben.

Bevezetőben két kulcsmondatot említettem, amelyek irányjelző, értelmező értékek lehetnek az előadásában, ez azonban semmiképpen sem jelenti, hogy Tompa Gábor rendezésének domináns eleme a szó lenne. Büchner töredékes művének minden egyes jelenetét a rendező végsőig letisztult, sallangmentes színpadi eszközökkel, formanyelven építi fel, határozott és tudatos színpadi jelhasználat jellemzi munkáját, akkor is, ha személy szerint nem mindegyik jelenetét értettem, nem mindegyik részlettel sikerült eleven kapcsolatot teremtenem, ha úgy érezheti a néző, hogy egyik-másik rész hosszabb a kelleténél vagy esetleg felesleges is. Az előadás összképe azonban meggyőző, biztos vonalvezetésre, jelhasználatra utal, profi munka. Ez a színészvezetésben és a tömegjelenetekben egyaránt felismerhető, akkor is, ha nem minden alakítás egyenértékű.

Bicskei István ideális Woyzeck, már azért is, mert az esendőség minden árnyalatát végigjárja, bemutatja. A jelentéktelen ember megrázó tragikumát ábrázolja: harsány gesztusok helyett egy-egy félmozdulattal, jellegzetes hangsúllyal vagy csak egy tekintettel beszél, vall önmagáról, helyzetéről és környezetéről. Az előadás minden szereplőjéhez pontosan meghatározott, felismerhető viszony köti Bicskei Woyzeckjét.

A többiek közül – bizonyítva, hogy Büchner műve nem monodráma, hanem a főszereplő köré rendezett sok fontos epizódszerep együttese – Fischer Károly a leghatásosabb ellenpontként ábrázolja az ostoba és együgyű, de öntelt kapitányt. Pásthly Máttyás Doktorából ezzel szemben nem érezni kellő módon a tudományos butaság és gonoszság félelmetes erejét. Törköly Levente az Ezreddobos csillogó ürességét hozza, brillantinos kófic. Faragó Edit Marie-ja azt mutatja meg, nem kell gonosznak lenni ahhoz, hogy másoknak fájdalmat okozunk, elég, ha öntudatlanul, ösztönszerűen, eszünket kikapcsolva cselekszünk.

A kisebb szerepekben fellépők közül Simon Mihály, László Sándor, Banka János egy-egy villanással segíti hatásosan, jól az előadást, megmutatva, hogy a legkisebb szerep is fontos lehet, ebben is észreveteti magát, aki feladatát komolyan fogja fel.

Végtelenül hatásos N. Kiss Júlia a mesémondó Nagymama szerepében. Ahogy emberfeletti növelt figurája mellett, mint két törpe, hallgatja Woyzeck és Marie a mesét a szegény gyerekekről, akinek nem volt se apja, se anyja, senkije sem volt a világon, s aki útnak indult, „mert a földön egy árva lelket sem talált többé, hát föl akart menni az égbe”, de azt tapasztalja, hogy a hold „reves fa”, a nap „elhervadt napraforgóvirág”, a csillagokat pedig „mintha tövisszúró gébics tüzdelt volna a kökénybokorra”, amikor pedig kiábrándultan visszafordul, még nagyobb csalódás éri: „a föld se volt már más, mint egy fölborult fazék”, ez a jelenet sem csak szép és megható, hanem jelképes és tanulságos is.

Azt fejezi ki, amit az előadás akar közölni: nincs magányosabb lélek az ember fiánál.

GEROLD László

K É P Z Ő M Ű V É S Z E T

DUDÁS SÁNDOR, AVAGY A ZSUGORÍTOTT VAJDASÁGI FEJEK PANTEONJA

Jól emlékszem még: engem, a kanizsait (tiszaít) mennyire meglepett tiszavirág szobrával (emlékművével) Dudás Sándor, ez a topolyai (szárazföldi) szobrász.

A tiszavirág, e semmis lény szakértőjének tudtam magam, művészek és városrendezők figyelmét hívtam fel e motívumra, mármint hogy ebből a kiürült, közhelyé kopott szimbólumból valós feszültségekkel teljes költői kategóriát teremtsünk, hogy ne távolodva, hanem éppen közelebb hajolva próbáljuk meghaladni a hagyományos-konzervatív tájköltészetet, hogy a folyó virágzása olyan ünnep legyen számunkra, mint a japánok számára a cseresznyevirágzás. És mondom, mégis nagyon meglepett Dudás Sándor, amikor az Erzsébet-ligetbe – a Tisza mellett másik mítikus helyünkre – a brutálisan meggyilkolt kislány emlékére nagyméretű tiszavirág szobrot tervezett. Azzal lepett meg, hogy abból csinált szobrot, ami minden, csak nem szobor, ami maga a nem-szobor, a lét-nemlét megragadhatatlan határeset. Egy csillogó libikóka, amelynek az egyik szárnyán a halál ül, ám sosem is tudni, hogy melyiken...